

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀναμνήσεις

Ὅτε τὴν 15 παρελθόντος Ἀπριλίου κατερχόμενος τὴν λεωφόρον Πανεπιστημίου, εἶδα αἰφνίως μέλαιναν σημαίαν κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ ἐθνικοῦ κτιρίου, ἠσθάνθη τὸ ἀλγεῖνόν προαίσθημα ὅτι ὁ νεκρός, ὃν ἐπένησε τὸ ἀνώτατον ἡμῶν εκπαιδευτικὸν ἴδρυμα, ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος. Ἐγίνωσκον ὅτι ὁ σοφὸς πρεσβύτες, καταβλήθης ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων συμφορῶν, κατέκειτο κληνῆρης πρὸ πολλοῦ τὸ τελευταῖον δὲ καὶ πρόσφατον τραῦμα, ὁ θάνατος τοῦ προσφιλοῦς καὶ ἐπιφανοῦς ἀδελφοῦ του, ἐπέσπευδε τὸ μοιραῖον τέλος. Τὸ προαίσθημά μου δυστυχῶς ἦτο ἀληθές· αἱ νεκρώσιμοι ἀγγελῆαι ἀνήγγελλον μετ' ὀλίγον τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκπνεύσαντος τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης μετὰ βραδείαν ἀγωνίαν.

Δὲν προτίθεμαι νὰ γράψω βιογραφίαν τοῦ κλεινοῦ ἱστορικοῦ, διότι ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα του εἶνε γνωστὰ εἰς τὸν ἀπανταχοῦ Ἑλληνισμόν· ἄλλως τε καὶ ἐγὼ δὲν θὰ ἤμην βεβαίως ὁ ἀρμόδιος βιογράφος. Θ' ἀναγράψω μόνον ἐνταῦθα τινὰς ἀτομικὰς μου ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις, ἀποτίνων δι' αὐτῶν ὀφειλὴν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν αἰοίδιμον ἄνδρα, ὅστις καὶ εἰς τὸ μικρὸν μου φιλολογικὸν στάδιον πολλάκις καλοκάγαθως μ' ἐνεθάρρυνε καὶ διὰ τῆς φιλικῆς του οἰκειότητος μ' ἐτίμησε κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἔτη.

Τὸν Παπαρρηγόπουλον εἶδα τὸ πρῶτον ἐν τοῦ σύνεγγυς ἡμέραν τινὰ ἠλιθερωτάτην τοῦ πολυπαθοῦς του βίου, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν πρὸ δεκαετηθῶ ἐτῶν ἐκηδεύσαμεν βραυαλγεῖς τὸν πεφιλημένον καὶ μόνον του υἱὸν Δημήτριον. Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγράψω τὴν ἐντύπωσιν, ἣν προῦξένησεν ὁ αἰφνίδιος ἐκεῖνος θάνατος εἰς τὸν ἀραῖον τότε ἐν τῇ πρωτευούσῃ φιλολογικὸν κόσμον, μέσον τοῦ ὁποῦ ὀλίγοι τινὲς ὁμηλικεῖς φίλοι, ἀπτήνες σχεδὸν νεοσσοί, ἐξεσέρομεν τότε τοὺς πρῶτους δειλοὺς φθόγγους· καὶ νομίζω ἀκόμη ὅτι βλέπω τὴν ὠχρότητα τοῦ προσώπου καὶ τὴν συγκίνησιν τοῦ νεοῦ φίλου μου Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου, τοῦ νῦν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Jean Moréas διακρινόμενον ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ τῶν Παρισίων, ὅστις συναντήσας με ἐκεῖ ποῦ κατὰ τὴν πλατείαν τῆς Μητροπόλεως μοὶ ἀνῆγγελε τὸ ἀπροσδόκητον δυστύχημα. Συνωδύεσθαι τὴν κηδείαν ἀπὸ τοῦ παρὰ τὴν λεω-

φόρον Πανεπιστημίου οἴκου, ὅπου κατοικεῖ τότε μετὰ τῆς οἰκογενείας του ὁ ἀποθανὼν δῆμιος ποιητής, μέχρι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἐκεῖθεν πάλιν μέχρι τοῦ Νεκροταφείου. Ἐνῶ δὲ ὁ Σπυρίδων Βασιλειάδης μετὰ τὴν ἐκφραστικὴν αὐτοῦ μορφήν καὶ τὴν πομπώδη ἀπαγγελίαν του ἀπηύθυνε τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τὸν ποιητὴν τοῦ Φαροῦ τοῦ Κοιμητηρίου καὶ τῶν Ὑπόμων, μὴ προβλέπων ὁ ἀτυχὴς ὅτι μετ' ὀλίγους μῆνας οὐ μακρὰν τοῦ νεοσκαφοῦς χαίνοντος τάφου ἐκεῖνου ἔμελλε ν' ἀνοιγῆ καὶ ὁ ἰδικός του, διὰ νὰ δεχθῆ τὸ σῶμα τοῦ ἐν τῇ ξένῃ ἐκπνεύσαντος ψάλτου τῶν Ἀττικῶν Νεκρῶν, παρετήρουν τὸν τάλαίπωρον πατέρα, ὅστις μετὰ ὀφθαλμοὺς ὕγρους καὶ μετὰ ἐκφρασιν ἀπεριγράπτου ὀδύνης ἔβλεπε τὸ ἔψυχον σῶμα τοῦ πολυτίμου του υἱοῦ, οὔτινος τόσῳ πρόωρος ἐστερεῖτο. Καὶ ἡ ὀδύνη αὕτη ἔμεινε ἀσβεστος καὶ ἀληκτος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πατρὸς· ἡ εἰκὼν τοῦ υἱοῦ του εὐρίσκετο πάντοτε ἐντὸς τοῦ λιτοῦ καὶ ἀπερίττου σπουδαστηρίου του, ὅπου εἰργάζετο μέχρι ἐσχάτων ὁ φιλόπονος πρεσβύτες· ἡ φράσις δὲ ἥτις ἐξήρχετο συχνὰ ἀπὸ τὰ χεῖλη του ἐν τῇ συνομιλίᾳ: «ὁ καυμένος ὁ Δημητράκης» περιεῖχεν ἐν τῇ ἀνεπιτηδεύτῳ αὐτῆς ἀπλότῃ ποιᾶν τινὰ ἐκφρασιν βαθέως καὶ ἀποκρούου ἄλγους. Ἐσπέραν τινὰ μετὰ πολλὰ ἔτη ἐνθυμούμαι ὅτι, ἐνῶ προῆδρευεν ἐν τῷ «Παρνασσῷ», οὔτινος ἦτο ἐπίτιμος πρόεδρος, παρηκολούθησα τυχαῖως τὸ βλέμμα του ἐν στιγμῇ ἀφαιρέσεως καὶ ῥέμβης καὶ τὸ εἶδα προσηλούμενον μετ' ἐκφράσεως πόνου, ἀκαριαίως τὴν διάρκειαν ἀλλὰ καταφανοῦς, ἐπὶ τῆς μεγάλῃς ἰχνογραφικῆς εἰκόνης τοῦ πολυκλαύστου υἱοῦ του, τῆς ἀνηρτημένης παραπλευρώσεως τῆς τοῦ πνευματικοῦ συναθλητοῦ του Σπυρίδωνος Βασιλειάδου ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων τοῦ συλλόγου.

Ἐκτοτε τὸν ἐπανείδον πολλάκις, τιμηθεὶς καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς του σχέσεως κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη. Τὸν ἐπανείδον εἰς τὸ σπουδαστήριόν του, ὅπου προθύμως πάντοτε μετ' ὑπεδέχετο, παρέχων μοι πάσαν ζητούμενην πληροφορίαν, ὅσας κατεγινόμεν εἰς τὴν συγγραφὴν ἐλαφρᾶς τινος ἱστορικῆς διατριβῆς, καὶ παροτρύνων με μετ' εὐμενείας εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἐργασίαν. Τὸν ἐπανείδον εἰς διάφορα δημοσιογραφικὰ γραφεῖα, ὅπου κατὰ καιροὺς εἰργαζόμην καὶ εἰς τὰ ὅποια ἐνίοτε ἐσύγχυζεν. Ἀδρότατος καὶ γλυκὺς

τούς τούπους, εὐπροσήγορος, χαρίεις, διετῆρει καὶ ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ηλικίᾳ ποιᾶν τινα αἰστοκρατικὴν εὐπρέπειαν περὶ τε τὸ φέρεσθαι καὶ τὸ λαλεῖν καὶ τὸ ἐνδύεσθαι, τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς τ' ἀρώματα ἀγάπη του, ὥστε οἱ στοιχειοθεταὶ καὶ ὁσάκις δὲν ἔφερον ὑπογραφήν τὰ χειρόγραφα του, τὰ γεγραμμένα πάντοτε διὰ καθαροῦ καὶ εὐαναγνώστου καλλιτεχνικοῦ χαρακτήρος, ἐνόουν ὅτι ἦσαν ἰδικὰ του ἐκ τῆς εὐόδου ὁσμῆς, ἣν ἀπέπνεον. Διηγῆτο μετὰ στομυλίας, ἐν ἣ πολλὰκις ὑπελάνθανε λεπτὴ δόσις εἰρωνείας, πολλὰ χαριέστατα ἀνέκδοτα καὶ ἀναμνήσεις, μετὰ πικρίας καὶ δυσφορίας, πολλὰκις ἐκφραζόμενος, ὁσάκις ὁ λόγος περιστρέφετο περὶ τὰ σύγχρονα ἄδοξα καὶ εὐτελῆ συμβάντα, μεταρπιοῦμενος δὲ ἀνεπαίσθητος εἰς συγκινητικὴν εὐγλωττίαν, ὁσάκις ἡ ῥύμη τοῦ λόγου τὸν μετέφερον εἰς παρωχημένας ἐποχὰς κλέους καὶ μεγαλείου.

Ἰδίως ὅμως ἠδυνήθη νὰ γνωρίσω καὶ νὰ ἐκτιμῶ καλλίον τὸν ἄνδρα κατὰ τὸ 1884, ὅτε ἐτελέσθη ἡ ἔκθεσις τῶν μνημείων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Τῆς συσταθείσης τότε ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ἐπιτροπῆς αὐτῆς μὲν ἦτο πρόεδρος, ἐγὼ δὲ γραμματεὺς. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἔμφρων καὶ πεπειραμένος ἀνὴρ ἐξέφρασε τινας δισταγμοὺς περὶ τοῦ ἔργου, φοβούμενος ὄχι τὴν ἀποτυχίαν, ἀλλὰ τὰ σκάνδαλα, τὰ ὅποια καὶ αὐτὴ ἡ ἱερά ὄντως ἐπιχείρησις ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ προκαλέσθαι εἰς τὴν κοινωσίαν μας τὴν ἀμόρφωτον ἀκόμη, εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς ὁποίας συγκοοῦνται καὶ ἀνακυκλῶνται τόσα ταπεινὰ πάθη καὶ τόσαι εὐτελεῖς ἀντιζηλίαι. Ἐπειτα ὅμως ἐπεισθῆ καὶ εἰργάσθη μετὰ νεανικῆς ζέσεως, συντελέσας εἴπερ τις καὶ ἄλλος διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὴν εὐδῶσιν τοῦ σκοποῦ. Καὶ τὸ ἔργον μὲν ἐπέτυχεν, οἱ δὲ ἀναγνώσται ἐνθουσιῶνται βεβαίως πόσον ἡ αἰσιος ἔκθεσις αὐτοῦ ἠλέκτρισε τότε σύμπαντα τὸν Ἑλληνισμόν καὶ μετὰ ποίας ἐνθουσιώδους πομπῆς ἐπανηγυρίσθη ἡ ἐπέτειος τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας· ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη πόσον εἶχε δίκαιον διστάζων ἐν ἀρχῇ ὁ αἰσίδιμος ἀνὴρ καὶ πόσον καλῶς ἐγίνωσκε τὸ πνεῦμα τῶν συγχρόνων του. Ἐκ τῆς τότε θέσεώς μου γινώσκω ἐγὼ πόσαι τῷ ὄντι μικροφιλοδοξίαι καὶ μικροφιλοτιμίαι ἠγέρθησαν ὀψιφανεῖς ἴσως δὲ οὐχὶ καὶ ἀφιλοκερδεῖς, πόσαι ἀξιώσεις παράλογοι καὶ κομικαὶ ἐνόησε, ἀξιοῦσαι νὰ υποβληθῇ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἱστορίας καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν μεταγενεστέρων εἰς τὸ ὕλικόν, ἐνόησε δὲ καὶ εἰς τὸ κομματικὸν συμφέρον, πόσα ἐμπόδια σκανδαλώδη παρενεβλήθησαν κατὰ πόσαι πικροὶ καὶ ἄδικοι μομφαὶ ἐξετοξέυθησαν κατὰ τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρός, τοῦ προϊσταμένου εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Ἐκθέσεως. Ἀφηνίσθησαν παλαιὰ μίσση, φιλετικαὶ ἀντιζηλίαι, κατηγορίαι ἐπὶ ἱστορικῇ μεροληψίᾳ, ἃς ἐκεῖνος ἔκρινεν ἀτάραχος καὶ

μειδιῶν. Καὶ μοὶ διηγῆτο τότε πόσα πικρία ὑπέστη ἄλλοτε ἐκ παραπλησίων ἀφορμῶν κατὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἱστορίας του. Εἶχεν ὅμως τὴν συνείδησίν του, ἀναπαυμένην ὅτι ἐξετέλεσε τὸ καθήκον του, εἰ καὶ πολλὰ ἠναγκάσθη νὰ παραλείψῃ καὶ πολλὰ νὰ παρασιωπήσῃ. «Ἡ ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος δὲν εἶνε ἀκόμη καιρὸς νὰ γραφῇ, μοὶ ἔλεγε· διὰ τοῦτο ἐσταμάτησα».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἀπὸ τῆς ἐργώδους προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας, ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην πεμπομένων πρὸς ἐκθεσιν κειμηλίων, διηγῆτο ἐν φιλικῷ κύκλῳ τὰς ἀναμνήσεις του, τὰς ἐντυπώσεις τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ τὰς φοβερὰς ἡμέρας τῶν σφαγῶν, ὅτε συλληφθέντες ὁ πατήρ του καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του ὑπεβλήθησαν εἰς μαρτυρικὸν θάνατον, τὴν φυγὴν τῆς οἰκογενείας του, τοὺς μαθητικούς του χρόνους ἐν τῷ λυκείῳ τῆς Ὀδησσοῦ. Ἐλάλει περὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, εἰς οὓς ἀνήκον τὰ διάφορα ἀντικείμενα, ἐξ ὧν τοὺς ἐπιζήσαντας προσωπικῶς ἐγνώριζε, χαρακτηρίζων δι' ὀλίγων ἀκριβῶς ἕνα ἕκαστον, ἀναφέρων διάφορα χαριέστατα ἀνέκδοτα περὶ αὐτῶν· ἐλάλει περὶ τοῦ Κυβερνήτου, οὗ τὴν μνήμην ἐλάτρευε καὶ περὶ τοῦ Ὀθωνος, ὃν ἐσέβετο καὶ ἠγάπα, ἐμβριθεστάτας ἐκφύρων καὶ ὁρθοτάτας κρίσεις καὶ συμπεράσματα ἐπὶ τῶν γεγονότων. Ἦσαν οἱ λόγοι του οἰονεὶ μικρὰ καὶ πόχειρα μαθήματα ἱστορίας, ἀλλὰ μαθήματα τερπνά, ἐν ἀπερίττω γλώσσῃ, κοσμούμενα δι' εὐφῶν παρεκβάσεων καὶ συγκρίσεων, καταθέλλοντα τοὺς ἀκρωμένους. Διότι εἶχε καὶ τοῦτο τὸ μέγα προτέρημα ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ, νὰ περιοριζῆται πάντοτε ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐπιστήμης του καὶ τῶν εἰδικῶν του γνώσεων, ἀνάγων τὰ πάντα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἐκ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τὰ πάντα ἐξετάζων, χωρὶς νὰ παρεκβαίνη εἰς ἀλλότρια θέματα. Ἠγάπα ἀποκλειστικῶς τὴν ἱστορίαν καὶ θεώρει καθήκον αὐτοῦ νὰ ἐνδιατρίψῃ μετ' ἐνδιαφέροντος εἰς πᾶν τὸ μετ' αὐτῆς σχετιζόμενον, ἐν οἰαδήποτε ὥρᾳ καὶ ἐν οἰαδήποτε ψυχικῇ καταστάσει διατελῶν. Καὶ ἐνθουσιῶμαι μικρὸν τι καὶ ἀσήμενον ἐπεισόδιον, χαρακτηριστικὸν ὅμως τῆς τοιαύτης του ἰδιαιτέρας διαθέσεως. Ἐτυχέ ποτε εἰς ἐφημερίδα διερμηνεύουσιν τὰς ἰδέας ἐπιφανοῦς ἐν τῇ πολιτείᾳ προσώπου καὶ ἐν ἔθρῳ προφανῶς γεγραμμένῳ διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου νὰ ἴδω τὸ γνωστὸν ἐλληνικὸν πῦρ ἀποκαλούμενον γρηγοριανὸν πῦρ. Εὐθὺς ὑπέθεσα ὅτι ἡ ἀλλόκοτος αὕτη ἐκφρασις ἦτο κομικὴ στρεβλώσις τοῦ γαλλικοῦ feu grégeois· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὀνομασία ἐπανελαμβάνετο πολλάκις, καὶ ἐπειδὴ, ὡς προσέπα, προήρχετο ἀπὸ ἐπίσημον ὑποκείμενον, ἀμφέβαλα πρὸς στιγμὴν

περὶ τῶν ἱστορικῶν μου γνώσεων, διὰ τὴν βεβαιωθῆναι δεξιότητα δι' ἐπιστολῆς μου τὴν γνώμην τοῦ Παπαρρηγοπούλου. Τὴν ἡμέραν ὅμως ἐκείνην ἔτυχε ν' ἀποθάνῃ ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἀτυχοῦς καθηγητοῦ, πρᾶγμα τὸ ὅποιον παντελῶς ἠγνόουν, ἡ δὲ ἐπιστολὴ μου ἐνεχειρίσθη αὐτῷ ὀλίγον μετὰ τὴν κηδείαν· ἡ στιγμή, ἔννοεῖται, ἦτο ὅλος ἀνάρμοςτος διὰ τὰς τοιούτου εἶδους ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς ἐξελέξεις, καὶ ὅμως ἐκεῖνος δὲν ὠκνήσεν νὰ μοὶ ἀπαντήσῃ παρακρήμα, ἐπιβεβαιῶν τὴν εἰκασίαν μου καὶ μετὰ πικρίας ἅμα ἐλέγχων τὴν ἱστορικὴν ἀμάθειαν ἐνίων ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν πολιτευομένων, οἵτινες περιφρονοῦσι τὰς τοιαύτας ἀπαραιτήτους γνώσεις, ὡς ἄχρηστα ἐφόδια.

Ἄλλ' εἰς τὴν οἶκον τοῦ σεμνοῦ καὶ μελιχίου σοφοῦ ἐπέπρωτο νὰ ἐνσκήψῃ ἡ συμφορὰ ραγδαία, ἀλγεινὴ, ἀκατάσχετος. Ἦδη πρὸ τοῦ πεφλημένου του υἱοῦ εἶχεν ἀπολέσει μίαν θυγατέρα· ἔπειτα ἀπώλεσεν ἀλληλοδιαδόχως καὶ κατὰ βραχέα διαλείμματα μίαν ἀδελφὴν, ἓνα ἀνεψιόν, τὴν σύζυγον, τὴν μόνην ἀπομείνασαν αὐτῷ φιλόστοργον θυγατέρα καὶ τέλος τὴν ἐξἴσου ἐπιφανῆ κατέγοντα θέσιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ περιφλητον ἀδελφόν του, ὅστις προηγήθη ὀλίγας μόνον ἡμέρας αὐτοῦ εἰς τὴν τάφον. Ἡ θύελλα ἀφήσπαζεν ἓνα πρὸς ἓνα τοὺς κλάδους τῆς ἀμυγιάς δρυός, ἕως ὅτου ἀνέσπασε πρόοριζα καὶ τὸ στέλεχος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀλγεινῶν αὐτῶν δοκιμασιῶν ἓνα μόνον εἶχε παρήγορον σύν-

τροφον, τὴν ἐπιστήμην· ἕως τῆς ἐσχάτης πνοῆς ἔμενον ἀφωτισμένος εἰς τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ ἰδανικόν, εἰς τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὸ μακροχρόνιον ἀρχαῖον καὶ νέον κλέος διὰ σελίδων γλαφυρῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐδιδάχθησαν τὴν φιλοπατρίαν τόσαι γενεαί. Ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βόγγου τῆς ἐσχάτης ἀγωνίας, ἠκούσθη μεταξὺ τῶν ἄλλων παραληρημάτων του ψιθυρίζων, ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος πρέπει ν' αὐξηθῶσι μέχρι Βαβυλώνας!

Μὲ αὐτὴν τὴν ὄπτασιν ἔκλεισε τὰ ὄμματα ὁ φιλόπατρις προσβύτης. Ἄγνοῦ καὶ ἀμφιβάλλω κατὰ πόσον τὸ μέλλον ἐπιφυλάσσει τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ εὐσεβοῦς του πόθου, διότι ἡ ψυχρὰ πείρα τῶν τελευταίων χρόνων σκληρῶς περιέκοψε τὰ πτερὰ τῶν ἐθνικῶν οὐνείρων. Ὅπως δὴποτε ὅμως ἐὰν ἡμέραν τινὰ τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπερισχύσωσι καὶ εὐρυνθῶσι τὰ στενὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀσφυκτικὰ τώρα τὸ ἔθνος ἡμῶν, οἱ μεταγενέστεροι ἔχουσι καθήκον νὰ μὴ λησμονήσωσι τὰς μεγάλας καὶ πολυτίμους ἐκδουλεύσεις, τὰς ὁποίας προσήνεγκεν ὁ μεταστάς κλεινὸς ἱστορικὸς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, καὶ ὅταν πανηγυρίζοντες μέγα τι καὶ εὐφρόσυνον γεγονός κοσμήσωσι μὲ δάφνην καὶ τὸ μάρμαρον τοῦ τάφου του, ἐνθ' ἀναπαύεται ἐν τῷ μέσῳ τόσον οἰκείων του, θὰ σκιρτήσωσιν ὑπὸ χαρᾶς τὰ ὅσπ' αὐτοῦ συγγραφῆς τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ ANNINOS

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΥΠΗΡΕΤΗΣ

ΚΩΜΩΔΙΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ANNINOY

Παραστάθεισα τὸ πρῶτον ἐν τῷ Νέῳ Θεάτρῳ Ἀθηνῶν τὴν 28 Ἀπριλίου 1891

[Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 292]

ΣΚΗΝΗ ΙΓ'.

Εὐανθία μόνη.

Εἶχε μούτρα νὰ ἔλθῃ κηῖρα ὁ κύριος Ἀνδρέας;!.. Ἐχεὶ καὶ τὴν ἀναίδειαν νὰ μοὶ γράψῃ!... Καὶ τί νὰ μοὶ γράψῃ τάχα;!.. Αἶ, καὶ τί ἄλλο βέβαια, παρὰ παράπονα... βρῖσιαις... Μὰ θὰ τοῦ γράψω κ' ἐγὼ!.. Ναί!... καὶ τώρα μάλιστα, νὰ λάβῃ προτιήτερα αὐτὸς τὸ δικό μου γράμμα!... Στάσου νὰ σε διορθώσω ἐγώ, κύρ Ἀνδρέα!... (κάθηται πρὸ τῆς τραπέζης καὶ ἀρτίζει νὰ γράψῃ ἀπαγγέλλουσα τὰς φράσεις.)

«Κύριε,

Ἔμαθα ὅτι ἤλθετε εἰς τὴν κατοικίαν μου καὶ ἐθάρμασα διὰ τὸ θάρρος σας. Ἡ μόνη ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν εἶχα νὰ σας δώσω προσωρικῶς καὶ τὴν ὁποίαν σας δίδω τώρα ἐγγράφως, εἶνε ὅτι ἡ πράξις σας ἦτο πρόστυχος καὶ βάνανυσος. Χαίρετε διὰ παντός.

Εὐανθία Γλυκάδη».

(εἰσάγει τὴν ἐπιστολὴν ἐντὸς φακέλλου καὶ γράφει τὴν ἐπιγραφήν): «Πρὸς τὸν κύριον Ἀνδρέαν Θεα-

γένην, δικηγόρον, ὁδὸς Σολωμοῦ ἀριθ. 204. Ἐπειγόν». Πρέπει νὰ τοῦ τὸ στείλω ἀμέσως (κροῖει τὰς κωδωνίσκον) Μαριγῶ!... Κρίμα ὅπου ἔστειλαν τὸν ἀμαζῆν μου εἰς τῆς κυρίας Παροδαλοῦ...

ΣΚΗΝΗ ΙΔ'.

Μαριγῶ καὶ ἡ ὄνθεισα

ΜΑΡΙΓΩ (εἰσεγγουμένη)

Μ' ἐφωνάζατε, κυρία;

ΕΥΑΝΘΙΑ

Ναί... μέσα εἶνε ὁ Νικόλας ὁ μάγειρος;

ΜΑΡΙΓΩ

Ἄοχι, κυρία· ἐπῆγεν εἰς τὴν ἀγοράν.

ΕΥΑΝΘΙΑ (κατ' ἰδίαν)

Μὲ ποῖον νὰ τὸ στείλω... Ἄ! (πρὸς τὴν Μαριγῶ). Στείλέ μου αὐτὸν ὅπου ἦλθε διὰ ὑπηρετίας.

ΜΑΡΙΓΩ

Ἄμέσως!

ΣΚΗΝΗ ΙΕ'.

Εὐανθία μόνη

(Ἐγειρομένη καὶ κρατῶσα τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ χεῖρας) Τί θὰ πῆ ἅμα θὰ λάβῃ αὐτὸ!... Τὸν ἔξερῶ...